

TheoThijssen MUSEUM

Tekening: Maria Wiersma

De Digitale Bode

Nieuwsbrief van het Theo Thijssen Museum, jaargang 3, **extra editie**
Uitgave van het Theo Thijssen Museum
Amsterdam, juni 2022

Nieuwe Tentoonstelling in het Theo Thijssen Museum

Op zaterdag 14 mei werd de nieuwe tentoonstelling over 'Lastpakken voor de klas' geopend. De tentoonstelling presenteert een aantal dwarsliggende onderwijzers, die opkwamen voor het onderwijs, hun positie, hun rechten, sociale gelijkheid en nog een groot aantal andere eerbare maatschappelijke thema's. De tentoonstelling werd geopend door Jelmer Evers, gewezen leraar geschiedenis, nu vicevoorzitter van de Algemene Onderwijsbond (AOB). Deze editie omvat zijn openingsspeech.

De AOb is de Nederlandse vakbond voor het onderwijs en aangesloten bij de FNV. De bond heeft meer dan 80.000 leden en bestaat onder de huidige naam sinds 1997. In een web van fusies van verenigingen en bonden die daaraan vooraf ging, is de AOb uiteindelijk terug te leiden tot de Bond van Nederlandse Onderwijzers waarvan onze Theo Thijssen Bestuurslid was.

Lastpakken voor de klas

Jelmer Evers

'Lastpakken voor de Klas, 'Weerspannige' leerkrachten van begin 20ste eeuw'. Een onderwerp naar mijn hart. Het is goed om onze eigen geschiedenis - van onze beroepsgroep - levend te houden. Het leven en het werk van deze 'lastpakken' is een bron van inspiratie en opent deuren en mogelijkheden - possible futures - die we misschien anders niet hadden gezien.

Ik kreeg deze mooie vraag mee van de organisatoren:

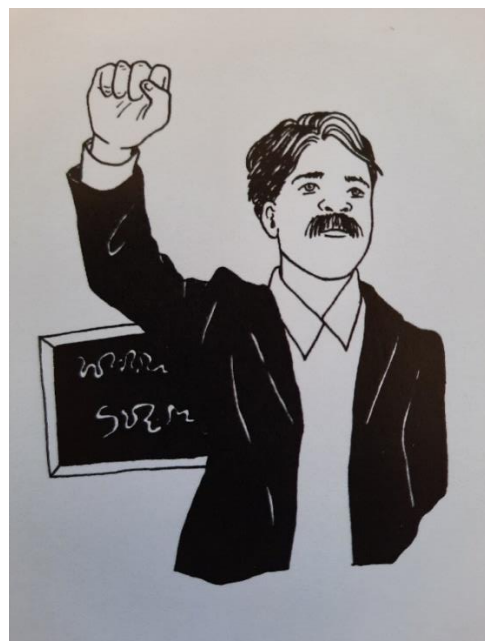
'hoeveel reden hebben leerkrachten vandaag de dag nog om tegen Het Gezag in de breedste zin van het woord (van schoolleiding tot regering, en heel af en toe zelfs de eigen bondsleiding...) in het geweer te komen?'

Het antwoord laat zich raden en is natuurlijk ja. daar is genoeg reden toe. We kijken aan tegen een enorm lerarentekort, enorme werkdruk, toenemende ongelijkheid en de professionele autonomie en academische vrijheid staan onder druk. We hebben het ontegenzeggelijk beter dan in de tijd van deze lastpakken, maar we zijn ook in rap

tempo onze verworvenheden aan het verliezen en ik twijfel er niet aan dat Thijssen en zijn mede lastpakken dit aan de orde zouden stellen en ernaar zouden handelen.

Ik ben zelf ook vaak genoeg een lastpak geweest en ongetwijfeld lastpak genoemd als ik de deur achter me dicht trok na een overleg. En ik denk dat woorden van een dergelijke strekking bij de werkgevers weer vaak zijn gevallen deze week, we zitten midden in de cao onderhandelingen in het voortgezet onderwijs.

Ik heb het als leraar ook vaak genoeg aan de stok gehad met mijn werkgever, de inspectie, de regering, de minister en ja ook wel met de bondsleiding als 'gewoon' lid. ik heb daarbij altijd scherp voor ogen gehouden en nagedacht hoe het dan wel moet. Als je iets vindt, dan moet je het ook benoemen. Hoe het dan wel moet en hoe je daar collectief kunt komen is een tweede en daar is voor leraren helaas nog een wereld te winnen. We klagen veel, maar we handelen er te weinig naar. Deze tentoonstelling wijst ons wat dat betreft de weg.

Vrijheid

We hebben het hier over vrijheid, om je werk goed te doen, dat je je durft uit te spreken tegen Het Gezag. Professionele autonomie en academische vrijheid. Die hangen nauw samen met een aantal grondrechten - vrijheid van meningsuiting en vrijheid van vereniging. En de bandbreedte van die vrijheden worden bepaald door de politieke en economische context en de machtsverhoudingen in onze maatschappij.

Ja, er is veel veranderd de afgelopen jaren. Vanaf 2012 publiceerde ik met collega's een aantal boeken als reactie op de verslechterende omstandigheden van leraren en het gebrek aan collectieve professionele autonomie. Onder andere 'Het Alternatief: weg met de afrekencultuur in het onderwijs'. Ik dacht onlangs

terug aan die periode en moest helaas constateren dat in die relatieve korte tijd de omstandigheden in het onderwijs, in Nederland en de wereld erg zijn verslechterd. Ik wil er drie uitlichten.

Ten eerste, de introductie van het marktdenken in het onderwijs. Het Alternatief was een reactie op de

verslechterende situatie voor de klas, en een reactie op de hervormingen die begin jaren negentig werden geïntroduceerd in de publieke sector: marktwerking, decentralisatie, lumpsumfinanciering, output-indicatoren en new public management om maar een paar te noemen. De Engelse termen geven al aan dat het hier om wezensvreemde maatregelen voor het onderwijs ging. Onder het mom van meer vrijheid voor leraren en scholen werd de macht bij onderwijsbesturen belegd, ten koste van de leraar en de kwaliteit van het onderwijs. Daar is de laatste jaren een versnelling in gekomen en we zien toenemende privatisering en commercialisering in het onderwijs.

Het is belangrijk om te benoemen dat het op een aantal scholen ook goed gaat, daar is veel vrijheid, zijn er relatief goede omstandigheden en het blijft natuurlijk een prachtig beroep.

Maar het gaat op veel te veel scholen niet goed. Gedreven door bedrijfsmatige efficiency zien we veel misstanden langskomen bij de AOb. De flexibele schil, tijdelijke contracten, top-down vernieuwingen - zonder draagvlak en onderbouwing, een angstcultuur en represailles als je je wel uitspreekt. Natuurlijk durven veel leraren zich in die omstandigheden niet uit te spreken, en na 30 jaar neoliberalisme weten veel collega's ook niet meer hoe het anders kan. Het systeem is voor velen onvermijdelijk. Er is daarmee iets essentieels verloren gegaan in ons onderwijs.

Ten tweede - en die is gerelateerd aan marktwerking en privatisering - de introductie van digitale technologie en techno-utopisme. De school en de leraar kunnen nu eindelijk op de schop. En wat is een school nu eigenlijk? En een leraar?

In feite is het dezelfde efficiency gedachte, maar dan geautomatiseerd en

met een vernis van pedagogische vernieuwing, wat we nu 'gepersonaliseerd onderwijs' noemen. Niets is minder waar helaas. Big Tech en techmiljardairs als Bill Gates en Mark Zuckerberg oefenen steeds meer invloed uit over de inhoud van wat we onze kinderen leren en hoe we ze leren. De bottomline is niet de leerling, maar het geld dat wordt verdiend.

En de leraar? Die wordt wegbezuinigd. De eisen worden verlaagd en de leraar gedegradeerd tot instructeur, want de kwaliteit wordt toch wel via dashboards gemonitord en de les staat online. In zowel de Verenigde Staten als China zien we op grote schaal de introductie van Artificial Intelligence, waarbij kinderen 24 uur per dag worden gevolgd en gemonitord en de leraar steeds meer buitenspel komt te staan. De kinderen groeien op in een dystopie en van democratie op de werkvloer van democratische controle is geen sprake meer.

Dat brengt me bij de **derde ontwikkeling**. Autocratieën nemen snel toe in de wereld en ik denk dat er terecht wordt gewaarschuwd voor het opkomend fascisme. Het aantal democratieën en de kwaliteit van de democratie en rechtstaat loopt al langere tijd gestaag terug. Dat zien we overal en dat is natuurlijk van grote invloed op publiek onderwijs en het beroep van de leraar en de onderwijsvakbeweging. Een aantal voorbeelden:

Onder Poetin is de greep van de staat op het onderwijs sinds 2000 gestaag toegenomen. De professionele autonomie steeds verder terug gedrongen. Er was informeel verzet via pedagogische en didactische netwerken, onder andere de bond. Hoe je lesgeeft als vorm van verzet, maar dat is met de oorlog in Oekraïne definitief ten einde. De onderwijsvakbond is inmiddels gelijkgeschakeld

Ook in Hongarije waar Orban een illiberale staat heeft opgebouwd, heeft de staat ondanks verzet van leraren een steeds grotere invloed op het curriculum en het beroep. Onafhankelijke uitgeverijen zijn verdwenen en het geschiedeniscurriculum en het lesmateriaal staat nu ten dienste van de nationalistische en ondemocratische principes van de president. Onze college-vakbonden zijn al voor terroristische organisaties uitgemaakt

In de Verenigde Staten staan de democratie, publiek onderwijs, het beroep en de vakbeweging onder zware druk. Niet alleen is er een gewelddadige coup-poging geweest. Diezelfde beweging voert nu overal zogenaamde *memory laws* in. Censuurwetgeving die het leraren verbiedt om te praten over racisme, slavernij, lhbthi-issues. In een aantal *counties* zijn Anne Frank en Martin Luther King al van het curriculum verdwenen en in Texas moet er neutraal over de KKK

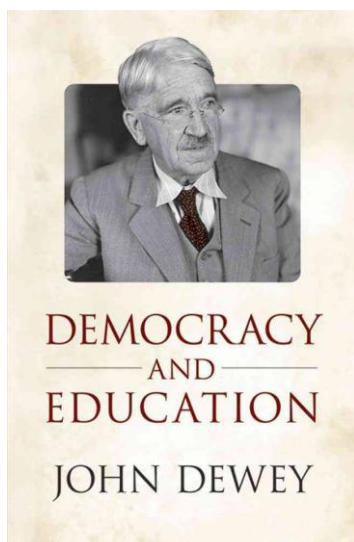

worden lesgegeven. De Republikeinen zijn ook al decennia bezig om het publieke onderwijs te privatiseren en de vakbeweging te breken. Gelukkig zijn onderwijsbonden nog een van de laatste bastions waar werknemers nog wel goed zijn georganiseerd, maar ook zij staan onder druk.

In Hong Kong is het definitief gedaan met de democratie. De onderwijsbond speelde een grote rol in het democratisch protest en kwamen op voor onder andere het recht op vereniging. De bond is als eerste grote vakbond verboden en ontmanteld en de vakbondsleiding wordt nu vervolgd. Geen lastpakken meer voor de klas.

En ja, ook in Nederland zien we deze tendensen, zoals ik al eerder schetste. Een urgent voorbeeld waar de vrijheid van meningsuiting in het geding is, is dat docent - lastpak - Paula van Manen is ontslagen omdat ze een kritisch boek schreef over onderwijsvernieuwing en de managementcultuur op haar school. Tot grote verbazing van leraren werd de werkgever aanvankelijk in het gelijk gesteld door de rechter. De zaak speelt nu voor de Hoge Raad, en het is te hopen dat collega van Manen in ere wordt hersteld. Het is een zaak die ons allemaal aangaat, de vrijheid van meningsuiting is in het geding.

De ontwikkelingen die ik benoem: privatisering, techno-utopisme, illiberalisme ondergraven allemaal de democratie, onze individuele en collectieve vrijheid, rechten en waarden die na de Tweede Wereldoorlog niet meer ter discussie leken te staan. En onderwijs speelt een grote rol in deze strijd.

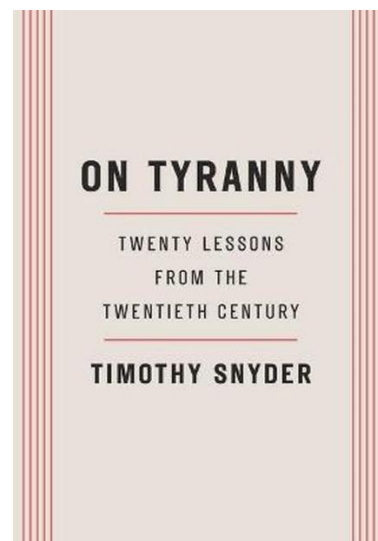

John Dewey zei al: "Democracy has to be renewed each generation, and education is its midwife".

Als dat allemaal onder druk staat, vraagt dat iets van ons. Dat gaat niet alleen over hoe we lesgeven, maar ook over onze positie in de school en in het systeem. Zijn we een vrijwillige slaaf en uitvoerder of een onafhankelijke denker die ergens voor staat en handelt in vrijheid. We zijn wat dat betreft zelf de belangrijkste les zijn die we onze kinderen meegeven.

Geschiedenis en het heden

Alles wat ik hier tot nu toe benoem, vraagt om meer lastpakken voor de klas. Daarom zijn herinneringen zo belangrijk, we hebben voorbeelden nodig. Het is niet voor niets dat autocraten als eerste achter onderwijs en geschiedenis aan gaan. Timothy Snyder benoemde dit in zijn essay 'On Tyranny'. Twee vormen van a-historisch denken. Ten eerste spreekt hij van de '**politics**

of inevitability' De geschiedenis was voorbij en belofde ons continue vooruitgang via de onvermijdelijke markt. Ideologie speelde geen rol meer en er was dus ook geen noodzaak meer om terug te kijken. We kwamen collectief in 'a self-induced intellectual coma' Het tweede is '**the politics of eternity'** van autocraten. Geschiedenis als

feitenvrije statische mythe ten dienste van de natie. Een geschiedenis die niet bevestigd mag worden. Precies wat er nu plaatsvindt in Rusland, Hongarije en de VS.

Waarom is dit zo belangrijk?

'In the politics of eternity, the seduction by a mythicized past prevents us from thinking about possible futures' (...) To understand one moment is to see the possibility of being the cocreator of another. History permits us to be responsible: not for everything, but for something."

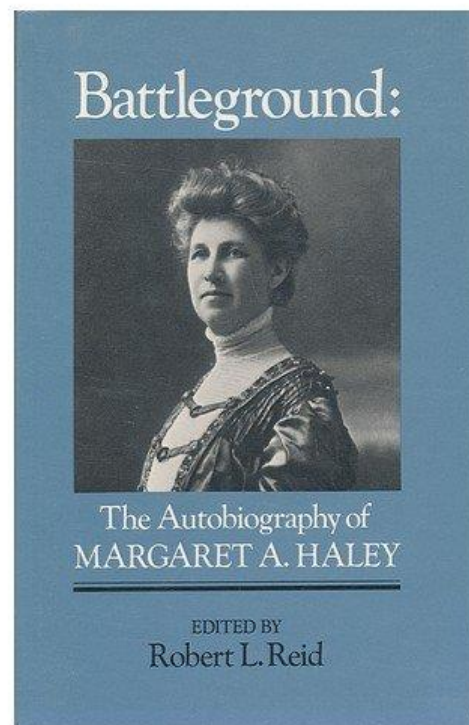
Daarom is de herinnering aan deze lastpakken zo belangrijk, ze geven ons perspectief dat verandering mogelijk is, dat we ons niet ergens bij Het Gezag hoeven neer te leggen. Dat dat mogelijk is zagen we de afgelopen jaren in het primair onderwijs. Drie lastpakken pikten het niet langer, en na vijf jaar massaal actievoeren is de loonkloof gedicht.

Tot slot

Ik wil afsluiten met een vrouwelijke lastpak uit de Verenigde Staten. Margaret Haley. Een lerares en vakbondsactiviste uit Chicago en naar verluid een formidabele vrouw. Zij zette zich vanaf het begin van haar carrière in voor vrouwenrechten, goed onderwijs en goede arbeidsvoorwaarden voor iedereen. De zogenaamde dubbele doelstelling van de onderwijsvakbeweging.

In 1904 sprak ze het congres van de National Education Association - de NEA - toe. De grootste beroepsvereniging in het onderwijs, die werd gedomineerd door schoolhoofden en bestuurders (vergelijkbaar met de NOG en BVNO in Nederland). En deze landelijke machtsverhoudingen uitte zich ook in het klaslokaal. De NEA keek toen ook neer op de vakbeweging.

Haley was vicevoorzitter van de Chicago Teachers Federation, waar ze opkwam voor een eerlijk belastingstelsel en adequate financiering van het openbaar onderwijs. Ze was later in 1919 oprichter - onder andere samen met John Dewey - van de American Federation of Teachers (AFT) om leraren een meer onafhankelijke stem te geven en om voor betere arbeidsvoorwaarden op te komen.

Haar boodschap voor de notabelen van de NEA was radicaal, onder de titel 'Why teachers should organize' hield ze een pleidooi voor democratie op de werkvloer en de vakbeweging als voorwaarde voor goed onderwijs en de democratie zelf. Ik kan iedereen aanraden om de toespraak in zijn geheel te lezen. Het behoort wat mij betreft tot de canon van ons beroep. Over de rol van publiek onderwijs en leraren in het streven naar een rechtvaardige maatschappij en democratie sprak ze de volgende woorden:

"If there is one institution on which the responsibility to perform this service rests most heavily, it is the public school. If there is one body of public servants of whom the public has a right to expect the mental and moral equipment to face the labor question, and other issues vitally affecting the welfare of society and urgently pressing for a rational and scientific solution, it is the public-school teachers, whose special contribution to society is their own power"

"It will be well indeed if the teachers have the courage of their convictions and face all that the labor unions have faced with the same courage and perseverance. Today, teachers of America, we stand at

the parting of the ways. Democracy is not on trial, but America is."

Vandaag de dag staan we voor precies dezelfde uitdagingen. We begonnen met de vraag hoeveel reden leerkrachten vandaag de dag nog hebben om tegen Het Gezag in het geweer te komen. Daar hebben we alle redenen toe. Ik hoop dat mijn collega's inspiratie, hoop putten en *possible futures* zien in het voorbeeld van Theo Thijssen en de dappere lastpakken van deze tentoonstelling, dat ze zich uitspreken, organiseren, opkomen voor hun vak en doen wat goed is.

Op naar meer lastpakken voor de klas.